

YUQUMLI KASALIKLARDA PARRANDA GO'SHTINING VETERINARIYA SANITARIYA EKSPERTIZASI

Bekturova Nigoraxon Baxtiyor qizi

*Samarqand davlat veterinariya meditsinasi,
chorvachilik va biotexnologiyalar universitetining
Toshkent filiali talabasi*

Xo'jaxonova Moxinur Farxodjon qizi

*Samarqand davlat veterinariya meditsinasi,
chorvachilik va biotexnologiyalar universitetining
Toshkent filiali talabasi*

Xo'jaxonov Shoxruzxon Idrisxo'ja o'g'li

*Samarqand davlat veterinariya meditsinasi,
chorvachilik va biotexnologiyalar universitetining
Toshkent filiali mustaqil izlanuvchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada parrandalarda keng tarqalgan yuqumli kasaliklar keltirib o'tilgan bo'lib, parrandachilik xo'jaligiga jiddiy zarar keltiradigan kasaliklar haqida to'xtalib o'tilgan hamda ularni sanitar baholash ya'ni oldini olish utilizatsiya qilish tartiblari keltirib o'tilgan.

Абстрактный. В данной статье упомянуты распространенные инфекционные заболевания птицы, рассмотрены болезни, наносящие серьезный ущерб птицефабрике, а также порядок их санитарной оценки, то есть профилактической утилизации.

Abstract. In this article, the common infectious diseases in poultry are mentioned, the diseases that cause serious damage to the poultry farm are discussed, and the procedures for their sanitary assessment, i.e. preventive disposal, are mentioned.

Kalit so'zlari: parranda sil, utilizatsiya, kasalik, yuqumli, o'lat.

Key words: avian tuberculosis, disposal, disease, contagious, pestilence.

Ключевые слова: туберкулез птиц, избавление, болезнь, контагиозность, чума.

Kirish. Parranda sili - Bu kasallik bilan ham turdagi qushlar kasallanadi va kasallik surnkali formada kechadi. Sil kasalligiga munosib o'zgarish ko'p jigarda, ichaklarda, to'loqda va suyakda, kamroq sharoitlarda o'pkada, buyrakda, tuxumdonda va seroz qobig'ida o'chragan. Yuqorida qayta tiklanish joylarida sil tugunchasi kattaligi 0,5 mm bo'lib, rangi sariroq-kulrang va ohaklanmagan bo'ladi. Parrandalarda sil kasalligi ikki formada uchradi: lokal yoki generalizlangan. Birinchi formasi ichaklarda yoki jigarda sil tugunchalarini aniqlab topishi bilan xarakterlanadi. Bir

vaqtni o'zida bir qancha organlar birdaniga buzilgan bo'lsa sil kasalligini generalizlangan formasi bo'ladi.

✓ **Sanitariya baholash.** Tekshirish vaqtida sil tugunchalari bir necha yoki ayrim organlarda uchrasa va tekshirilayotgan tana gushti oriq bo'lsa, tana va ichki organlar birdaniga texnik utilizatsiya qilinadi. Sil tugunchalari bilan ayrim ikki organlari buzilgan bo'lsa, tovuq tana go'shti o'rta darajada semizlikka ega bo'lsa, ichki organlar texnik utilizatsiyaga qilinadi, tanasini qo'ygandan keyin ishlash mumkin. Parrandalar so'yilishidan oldingi tuberkulenga musbat reaksiya ko'rsatgan bo'lsa, soyilgandan keyin olingan tana go'shtida va ichki o'rgonlarida sil shikastlangan joylari bo'lmasa olingan tana pishirilgandan keyin ishlatishga chiqariladi yoki konserva tayyorlash uchun ishlatiladi. Sil kasalligi uchradigan xo'jaliklardan olib kelingan parrandalar oldidan sil kasalligiga tekshirilmagan bo'lsa, lekin so'ygandan keyin sil kasalligiga xos o'zgarishlar aniqlanmasa, bunda tana gushtlari qaynatiladi yoki konserva tayyorlanish uchun yuboriladi, ichki organlar esa util qilinadi.

• **Salmonelloz (paratif).** Salmonelloz kasalligi bundan ko'p suvda suzuvchi parrandalar kasallanadi. Kasallik ichaklarni kataral yallig'lanishi, yo'g'on bo'lim ichaglari shilliq pardasida qon quyilishiga, ko'r ichak ichida nekrozli jarohat manbalarinipaydo bo'lishi binoan xarakterlanadi. Jigar katlashadi, ya'ni bir hilda, qizargan yumshoq (lattasimon) ut pufagi o'tga tushib tuziladi, ut suyuqligi tarkibida shilliq va kulrang-loyqa bo'lib shilliq pardasi qiziqadi. Taloq kattalashadi va giloz rangiga kiradi. Yurak xaltachasida seroz ekssudat zardob suyuqligi to'plangan bo'lib, tarkibida fibrin aralashmasa bo'ladi. Yurak muskul yumshoq (lattasimon) rangi oq. O'pka, buyrak, bezli oshqazon qizaradi. Kasallik surinkali formasida, ko'pincha katta yoshdagi o'rdakchalarda muskullarni atrofida uchraydi, katara yoki ivermaniya, ichak shilliq pardasida nekrozli manba, tuxumdonlar defermaniyaga uchishi va tuxum follikulyarlari yallig'lanadi. Ariq tanani ko'rish uchun bakteriologik tekshirish usulidan foydalaniladi.

✓ **Sanitariya jihati.** Salmonellyoz kasalligiga uchragan parrandalarning hamma ichki organlari yo'q qilinadi, tanasi esa pishiriladi.

• **Stafilokokkoz.** Stafilokokkoz kasalligi qoniqarsiz semizlikka ega bo'lgan parrandalarga xos bo'lib, bug'implarning deformatsiyaga uchishi bilan xarakterlanadi, (shishadi, yumshaydi). Kasallikni boshlanish davrida bugri bo'shliklari seroz-gemmoragik ekssudat zardobiga to'ladi, keyinchalik yiringli bo'tqaga aylanadi. Quyilgan diyagnozni aniqlash uchun bakteriologik tekshirish o'tqaziladi.

✓ **Sanitariya baholash.** Tekshirilayotgan tana juda oriq hamda ko'pchilik bug'implari shikaslangan bo'lsa, tana ichki organlar bilan birgalikda texnik utilizatsiya

qilinadi. Agar birgina bug'im shikasilangan bo'lsa, mahsulotligi normal bo'lsa faqatgina shikasilangan joylari util qilinib tanasi qaynatiladi.

• **O'lat, psevdochuma (aziat o'lati).** Bu kasallik bilan quruqlikda yoshov parrandalar kasallanadi. Ichki organlarda bu kasallikka xos quyidagi belgilar bo'ladi, nuxtasimon qon quyilgan joylar epikarda, bezli oshqozonni muskulli oshqozonga o'tish joyidagi shilliq pardasida, diffteritik qoplami, to'g'ri, ko'r va ingichka ichaklarning shilliq pardas bo'ladi. Teri tarogi, toji, hamda ayrim paytlarda bosh oblastini butun teri yuzasi qoramtir-binafsha ranga kiradi.

✓ **Sanitariya baholash.** Olingan tanasi butun organlari bilan birgalikda texnik utilizatsiya qilinadi yoki yo'qotiladi. Mana shu kasallikka gumon qilingan parrandalar so'yilganda tekshirilayotgan tanada va ichki organlarida patoloanatomik o'zgarishlar bo'lmasa, tana va ichki organlar qaynatiladi. Kasal, kasallikka gumon qilingan va kasallik yo'qotish xafli bo'lgan parrandalarda olingan pat-patlar yoqish yo'li bilan yo'q qilinadi.

• **Yuqumli laringotraheit.** Kasallik ikki formada kechadi: laringotrahiya va konyuktiv. Kasallikni birinchi formasida hiqildoqni va kekirdakni shilliq pardasi qizaradi, shishadi, ayrim paytlarda qon quyiladi. Kekirdak ichida shilliq eksudat suyuqligi qonli bo'ladi, og'iz bo'shlig'i shilliq pardasida tvorogsimon fibrinli har xil kattalikda va shakllardagi oq do'g'lar bilan qoplanadi. Bu oq qoplangan doglar yengillik bilan olinadi. Kasallikni ikkinchi formasida ko'zni shilliq

pardasida shikaslanadi ya'ni konyuktivit boshlanadi, bunda qovoqlar shishadi, hamda uchinchi qovoq tagida fibrinli massa to'planadi va ko'zni shoxlangan pardasi xiralashadi.

✓ **Sanitariya baholash.** Shikastlangan organlar, qisman tanasi, boshi, bo'yni va kekirdakni texnik utilizatsiya qilishga topshiriladi. Qolgan tana go'shti qaynatilgandan keyin chiqariladi.

• **Chechak.** Yuqumli virus kasalligi bo'lib, bu kasallik bilan parrandalar, kurka va tovuqsimon parrandalar kasallanadi. Suvda suzuvchi parrandalar kamdan-kam kasallanadi. Kasallik teri defteritik va aralash formalarda uchraydi. Kasallikka xos belgilardan shikaslanish asosan bosh oblostida ya'ni bosh terisida tovog'ida, tojida bo'ladi. Kasallikni qancha vaqtda organizmda kechishiga qarab, shu darajada patoloanatomik jarayon sodir bo'ladi. Avvalsimon bor qizargan, yumshoq doglar, keyingichalik epitelioma buni qo'l bilan paypaslaganda qattiq, rangi qo'ramtir, kasallikni oxiri, keyingi davrlarida doglar hosil bo'lgan joylar uski yuzasida yozva yaralari va yara uski rubetlari qoladi. Og'iz bushlig'i shilliq pardasida, xikildok va

kekirakda differitik tortik yallig‘langan joylar bo‘lib, ustki yuzasi zich qoplami va parda bilan qo‘plangan bo‘ladi, taloq va jigar kattalashadi.

✓ **Sanitariya baholash.** Agar kasallikni generalizlangan jarani aniqlansa tanasi ichki organlari bilan birgalikda util qilinadi. Vaqtiga bosh obosti shikaslangan bo‘lsa boshi util qilinadi, tanasi ichki organlari bilan birgalikda qaynatilgandan keyin ishlanadi.

•**Orintoz (psittakoz).** Agar parrandalar kasallikni o‘tkir formasida so‘yilgan bo‘lsa, burun bushlig‘ida shilliq-yiringli suyuqlik, ko‘krak mushaklari oriq, yurak xaltachasi yonida ekssudat suyuqligi bo‘lib, uning tarkibida yiring bo‘ladi. Ko‘krak devorini seroz pardasi va jigar yuzasi fibrin bilan qoplangan bo‘ladi. Jigar kattalashadi, rangi sarg‘ich tusga kiradi. Taloq ham kattalashadi, yuzida nekrozli manbalar bo‘ladi. Buyrak shishadi, rangi kulrang tusga kiradi. Ichaklarni seroz pardasi qonga to‘lishgan bo‘ladi. Kasallikni surnkali formasida taloq kattalashadi, jigarda nekrozli manbalar va havo xaltachasi devori qalinlashadi.

✓ **Sanitariya baholash.** Agar bordiyu ornitoz kasaliga gumon qilinsa parranda tanasi ichik organlari bilan birgalikda sinchiklab tekshirish uchun veterinariya laboratoriyasiga chiqariladi. Yuborilganda hamma ixtiyotkorlikka qatidan amal qilinishi kerak. Kasal parrandalarda olingan tanasi qaynatiladi, ichki organlar esa util qilinadi.

•**Listerioz.** Listeriozda ko‘pincha yurak muskul va jigar shikaslanadi. Ularda juda ko‘p nekrozli manbalar uchradi. Parranda tanasi qoydaga mo‘fiq bu kasallikda past darajada semiz yoki orik bo‘ladi. Bu kasallikni boshqa kasalliklardan farqlash uchun bakteriologik tekshirish o‘tqaziladi.

•**Saramas septisemiyasi.** Bu kasallikda juda ko‘p qo‘n muskullarga plevruga, qorin devoriga, perikardga, miokardga va ichaklarni shilliq pardasiga quyiladi. Parenximatoz orgonlar kattalashadi va ko‘p qon bo‘lib, yuzasida nekrozli manbalar bo‘ladi. Diagnostika aniq olish uchun bakteriologik tekshirish o‘tkaziladi.

Xulosa. Shuni takidlash joyizki insoniyat uchun parranda mahsulotlari istemol qilish uchun kerakli mahsulot hisoblanadi shuning uchun uning sifatiga alohida e‘tibor berish joyiz. Parranda kasallikka chalinishi tez bo‘lgan hayvon hisoblanganligi uchun ulardan kasallik chiqsa hamma parranda yoppasiga qirilib ketishi mumkin shuning uchun e‘tiborli bo‘lish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Salimov X.S., Qambarov A. “Epizootologiya” darslik Toshkent-2016y
2. Davlatov R.B., Eshbo‘riev B.M. “Parrandalarni asrash, oziqlantirish va ularning kasalliklarini oldini olish hamda davolash bo‘yicha” tavsiyalar, Toshkent 2016 y.
3. Bakulin V.A. “Bolezni ptits”, darslik, Sankt-Peterburg. VNIVIP 2006y

4. Bessarobov i dr. “Bolezni ptits”, uchebnoe posobie dlya VUZ ov. Moskva, izdatelstvo “Lan” 2007 g.

5. David E. Swayne, John R. Glisson, Larry R. Mc Dougald, Lisa K. Nolan, David L. Suarez, Venugopal L. Nair, “Diseases of Poultry”, Wiley-Blackwell; 13 editions, USA, 2013.

6. Ermatov YU.A., Davlatov.R.B va boshq. “Parrandachilik fermer, dehqon va yordamchi xo‘jaliklarida tuxum va parrandalar go‘шти ishlab chiqarishni takomillashtirish”, qo‘llanma, Samarqand-2016 y.

7. Bessarobov B.F., Baydevlatov A.B. “Retsepturn‘y spravochnik po boleznyam ptits”, uchebnoe posobie, MKIPP “Mariya” 1992 g.

8. Salimov X. Davlatov R.B., Xudjamshukurov A.N., Barotov B.N. “Tovuq eymeriozi va enterobakteriozlarini oldini olish, davolash hamda ularga qarshi kurashishning kompleks chora-tadbirlari bo‘yicha” tavsiyalar, “Optima print” nashriyoti. Toshkent-2014 y.

Qo‘shimcha adabiyotlar

1. Худжамшукуров, А. Н. (2021). ТОВУҚ АСКАРИДИОЗИДА АСКАЗИН АНТИГЕЛЬМИНТИГИНИ ҚЎЛЛАШ НАТИЖАЛАРИ. *Интернаука*, (8-3), 44-46.

2. Nurmamatovich, K. A., & Ogli, K. S. I. (2021). Effects of drugs on blood indicators in mixing chicken eimeriosis and pullorosis. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(5), 615-617.

3. Махамдалиева, М. У., Абдуhalilova, G. I., & Хо‘jaxonov, S. I. (2023). BRUTSELLYOZ VA UNING LABORATORIYA DIAGNOSTIKASI. *INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION*, 2(15), 41-47.

4. Давлатов, Р. Б. (2023). ТОВУҚ КОЛИБАКТЕРИОЗИ (АДАБИЁТЛАР ШАРХИ). *INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM*, 3(26), 107-111.

5. Давлатов, Р. Б., & Бердиев, Х. Р. (2021). ТОВУҚ КОЛИБАКТЕРИОЗИНИНГ КИМЁПРОФИЛАКТИКАСИДА ОФЛОСАННИНГ САМАРАДОРЛИГИ. *Вестник Ветеринарии и Животноводства*, 1(1).

6. Бердиев, Х. Р., & Давлатов, Р. Б. (2021). Эффективность Enrovit-O при химической профилактике колибактериоза цыплят.

7. Berdiyevich, D. R. (2023). METHODS OF DIAGNOSIS OF CHICKEN COLIBACTERIOSIS. *AGROBIOTEKNOLOGIYA VA VETERINARIYA TIBBIYOTI ILMIIY JURNALI*, 2(4), 9-13.

8. G‘oyipova, M. T. E., Хо‘jaxonov, S., & Avliyoqulov, M. (2022). VETERINARIYA SOHASINING CHORVACHILIKNI RIVOJLANTIRISHDAGI O‘RNI VA TAMOYILLARI. *Journal of Integrated Education and Research*, 1(4), 238-240.

9. Oglu, K. S. I., Zayniddinovich, Z. R., & Oglu, R. J. K. (2022). Review of the literature on sepsis in calves and measures to prevent it.
10. Davlatov, R., Xujaxonov, S., & Berdiyev, X. (2021). ЭФФЕКТИВНОСТЬ ОФЛОСАНА В ХИМИЧЕСКОЙ ПРОФИЛАКТИКЕ КОЛИБАКТЕРИОЗА КУРИЦ. *Вестник ветеринарии и животноводства (ssuv. uz)*, 1(1).
11. Oglu, K. S. I., & Qizi, K. B. A. (2022). Measures For The Prevention Of Diseases Caused By Disorders Of Bee Nutrition And Feeding Conditions. *Academicia Globe*, 3(03), 5-8.
12. Zayniddinovich, Z. R. (2022). REVIEW OF THE LITERATURE ON SEPSIS IN CALVES AND MEASURES TO PREVENT IT. *Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning*, 3(1), 1-4.
13. Oglu, K. S. I., Oglu, Y. O. A., & Oglu, J. S. H. (2021). Viral hemorrhagic fever of rabbits ("hemorrhagic pneumonia", "necrotic hepatitis").
14. Subxonovich, H. P., Ergashevna, G. M., & Ogli, K. S. I. (2021). Distribution of helminthosis diseases of one-hoied animals. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(10), 880-883.
15. Mahamadaliyeva, M. U., & Agamurodov, O. A. (2021). MEASURES FOR TREATMENT AND PREVENTION OF DISPEPS DISEASE IN CALVES. *Ученый XXI века*, (10 (81)), 12-14.
16. Xo'jaxonov, S., Xo'jaxonova, M., & Davlatov, R. (2023). TOVUQ EYMERIOZINING KIMYOPROFILAKTIKASIDA SAMARALI EYMERIOSTATIKLARNI ANIQLASH. *Евразийский журнал медицинских и естественных наук*, 3(4 Part 2), 75-78.
17. Abduhalilova, G. I., Makhamadaliyeva, M. U., & Khojakhonov, S. I. (2023). FISH BRANCHIOMYCOSIS PREVENTION MEASURES. *International Bulletin of Applied Science and Technology*, 3(4), 247-252.
18. G'aniyev, S. S., & Xo'jaxonov, S. I. (2023). VETERINARIYA LABORATORIYALARIDA SUTNI VETERINARIYA SANITARIYA EKSPERTIZADAN O'TKAZISH TALABLARI. *Scientific Impulse*, 1(8), 586-592.
19. Davlatov, R. (2021). Товуқ колибактериозининг кимёвий профилактикасида антибиотикларнинг самарадорлиги. *Scienceweb academic papers collection*.
20. Davlatov, R. (2021). Бройлер жўжаларида айрим антибиотикларнинг самарадорлик кўрсаткичлари. *Scienceweb academic papers collection*.
21. Xo'jaxonov, S., Xo'jaxonova, M., & Davlatov, R. (2023). PARRANDACHILIK XO'JALIKLARIDA YUQUMLI KASALLIKLARNI OLDINI OLISH CHORA TADBIRLARI. *Евразийский журнал медицинских и естественных наук*, 3(5), 77-84.

22. Ibrohimov, U. D., Maxamadaliyeva, M. U., & Xo'jaxonov, S. I. (2023). OTLARDA OSHQOZON-ICHAK TIZIMI PATOLOGIYASI. *AGROBIOTEXNOLOGIYA VA VETERINARIYA TIBBIYOTI ILMIY JURNALI*, 2(4), 32-39.

23. G'aniyev, S. S. (2023). VETERINARIYA SANITARIYA EKSPERTIZASI LABORATORIYALARIDA SHAKAR ASALI HAMDA SHAKAR QO'SHILGAN ASAL MAHSULOTLARINI ANIQLASH. *AGROBIOTEXNOLOGIYA VA VETERINARIYA TIBBIYOTI ILMIY JURNALI*, 2(4), 66-69.

24. Davlatov, R. (2023). TO DETERMINE THE EFFECTIVENESS OF ANTIBIOTICS IN PREVENTING CHICKEN COLIBACTERIOSIS BASED ON EXPERIMENTS. *Scienceweb academic papers collection*.

25. Berdievich, D. R. (2023). PARRANDA ZOTLARI. ZOTLAR KLASSIFIKATSIYASI. *Journal of Integrated Education and Research*, 2(4), 74-80.

26. Berdievich, D. R. (2023). BROYLER JO 'JALARI SAQLANADIGAN BINOLARNI TAYYORLASH. *Journal of Integrated Education and Research*, 2(4), 68-73.

27. Doniyorjon o'g, I. U. B. (2023). QO 'YLARDA PARAZITAR KASALLIKLARNI KELIB CHIQUISHINI OLDINI OLIISH CHORA TADBIRLARI. *Scientific Impulse*, 1(10), 241-250.

28. Doniyorjon o'g, I. U. B. (2023). OTLARDA MANQA KASALLIGINI DAVOLASH VA UNI OLDINI OLIISH CHORA TADBIRLARI. *Scientific Impulse*, 1(10), 251-260.

29. Murodjon Turg'un o'g, A., & Ergashevna, G. O. M. T. (2023). ASALARI KASALLIKLARI VA ULARNI OLDINI OLIISH CHORA TADBIRLARI. *Научный Фокус*, 1(1), 122-131.

30. HUDUDIDAGI, V. S. E. L. B., BO, A. S. U. S. M., BAHOLASH, Y., & G'aniyev, S. S. (2023). VETERINARIYA SANITARIYA EKSPERTIZASI LABORATORIYALARIDA BOZOR HUDUDIDAGI ASAL SIFATINI UNDAGI SUV MIQDORI BO 'YICHA BAHOLASH. *Journal of Integrated Education and Research*, 2(10), 46-48.

31. Xo'jaxonov, S. I., & Sharopov, A. U. (2023). IQTIDORLI TALABALAR BILAN ISHLASHNI TASHKIL ETISHNING ASOSIY VAZIFALARI. *Journal of Integrated Education and Research*, 2(8), 33-36.

32. Berdiyevich, D. R. (2023). QORAMOLLAR SISTISERKOZINING KELIB CHIQUISHI, DAVOLASH VA OLDINI OLIISH CHORA TADBIRLARI. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 10(1), 23-30.

33. Berdiyevich, D. R. (2023). GELMINTOZLARGA TASHXIS QO 'YISH USULLARI. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 10(1), 3-13.

34. Berdievich, D. R. (2023). PARAZITLARGA QARSHI KURASHISH CHORA-TADBIRLARI. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 10(1), 14-22.

35. Шамсиддинович, Ф. О., & Эргашевна, Ф. М. (2023). МИКОТОКСИКОЗЛАР ВА УЛАРДАН АЖРАЛАДИГАН ТОКСИНЛАРНИНГ ҲАЙВОНЛАР ОРГАНИЗМИГА ТАЪСИРИ. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 11(2), 108-115.

36. Murodjon Turg'un o'g, A. (2023). RESULTS OF LABORATORY ANALYSIS OF MEAT SAMPLES SUSPECTED OF TUBERCULOSIS. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 11(2), 95-100.

37. Ergashevna, G. O. M. T. (2023). TUBERKULYOZGA GUMON QILINGAN QORAMOLLARDAN OLINGAN SUT TARKIBIDAGI MIKROORGANIZMLARNI ANIQLASH. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 11(2), 101-107.

38. БУЗИЛИШЛАРИ, Ё. (2021). Улуқов Бехзод Каромат ўғли магистранти, Хўжахонов Шохрузхон Идирихўжа ўғли магистранти, Жуманазарова Мадина Қахрамон қизи. 5. *MEASURES FOR TREATMENT AND PREVENTION OF DISPEPS DISEASE IN CALVES.*, MU Mahamadaliyeva, OA Agamurodov-Ученый XXI века, 6, 2021-1.